

**Forrás!
Forrás!
Forrás!**

**Forráshasználat, forrásértelmezés és forráskritika
művészettörténeti és művészeti kutatásokban**

AZ ELTE BTK Művészettörténeti Intézet
PhD Iskolájának konferenciája

2014. május 14. 10-től 19 óráig
ELTE BTK, Múzeum krt. 6-8., 112-es terem

10.00

Bevezető szavak

Szőke Annamária

Témavezetők bemutatása

10.30

1. szekció: A mű forrásai

Szekcióvezető: Szőke Annamária

10.30–10.50

Kusler Ágnes: A egykori soproni városháza hieroglifikus-emblematikus díszje. Az ikonográfiai program rekonstrukciója „ekphrasisok” segítségével

A 17. század második évtizedében a soproni városháza homlokzatát, valamint belső terét Lackner Kristóf humanista polgármester programja alapján emblematikus-hieroglifikus díszítéssel látták el. A magyarországi képzőművészeti alkalmazott emblematika ezen jelentős emléke az 1676-os tűzvészben elpusztult, az *inscriptiók* és a *picturák* képi ábrázolás hiányában csak – több esetben inkonzisztens – korabeli „ekphrasisokból” ismertek. Előadásomban a lackneri ikonográfiai program rekonstrukciója mellett kísérletet teszek az emblematikus *conchetto* értelmezésére és annak kontextualizálására – Lackner további emblematikus művei, valamint a kortárs európai emblematika szellemében fogant, hasonló funkciójú épületek számbavételével.

10.55–11.15

Kovács Gergely: A felvinci Passió-ciklus hét királyi oklevél tükrében

A felvinci református templom 14. századi Passió-ciklusa Erdély középkori falfestészetének egyik kiemelkedő alkotása. A település viszontagságos évei – főleg az 1848-49-es forradalom és szabadságharc – során azonban a helyi egyház oklevelei elvesztek, s mivel a freskókon felirat sem áll rendelkezésünkre, nincsenek biztos információink azok keletkezési körülményeiről. Egyedüli forrásul azok a királyi oklevelek szolgálnak, melyek a freskók stílusán feltételezett festési időpontjában a világi és az egyházi réteg közt birtokvitát mutatnak ki a térségben, de mivel egyetlen képi részlet sem utal pontosan a megrendelésre, bizonytalan, az kinek is tulajdonítható.

11.20–11.40

Fórián Szabó Indás-állatalakos kőfaragványok a XII. században Magyarországon

A faragványok között kiemelkedő színvonalúak az óbudaiak. Az töredékek eredeti funkciója ismeretlen. Sem magát a díszítőrendszert, sem a faragás színvonalát nem látjuk viszont a hazai XII. századi kőfaragványok között, csak az egyes motívumok hasonlítanak pl. Somogyvár, Pécs, Esztergom egyes faragványaihoz. Doktori dolgozatom a faragványok korának, stílusának, eredeti funkciójának és az ábrázoltak jelentéseinek feltárására tesz kísérletet. A kutatás azon a hipotézisen alapul, hogy a XI-XII. század fordulóján az emiliei egyházi reform és az azzal összefüggésbe hozható művészeti produktumok a magyarországi egyházi reformokkal és művészeti produktumokkal is szoros összefüggésben állnak, így a viszonyrendszer a XI-XII. századi magyarországi kőtöredékek stílusának összefüggéseiben is megmutatkozik. Az előadás a kutatási hipotézis tudománytörténeti forrásait mutatja be.

Vita

12.10–12.40

Kávészünet

12.40

2. szekció: A mű történetének forrásai

Szekcióvezető: Gellér Katalin

12.40–13.00

Dénes Mirjam: Magángyűjteményből közgyűjtemény. A Dr. Fettick Ottó-féle gyűjtemény Iparművészeti Múzeum részére történő „ajándékozásának” körülményei az írott források alapján

Dr. Fettick Ottó bakteriológus és műgyűjtő alakja, mint a magyar közgyűjtemények (Iparművészeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum) egyik nagylelkű donátora él a köztudatban. Az ajándékozás

körülményeinek folyamatára és problémás voltára akkor derül fény, ha végigolvassuk, összehasonlítjuk, és kronologikus sorrendbe helyezzük az Iparművészeti Múzeum Fettick Ottó fondjának dokumentumait, mely ajándékozási szerződéseket, végrendeletet, tárgylistákat és egy 1948-1950 között zajló háromirányú levelezést tartalmaz. A dokumentumok elemző olvasása alapján feltételezhető, hogy Fettick Ottó – bár kétség kívül ajándékozási szánta gyűjteményét – az 1948-as jogi lépéseket inkább elkeseredésében mintsem nagylelkűségében tette meg, műtárgyait megóvandó. Előadásomban a fenti gondolatok bizonyításán kívül arra is rá kívánok mutatni, hogy az írott források szoros kronológiai olvasatának nemesen egyszerű módszere számos, e nélkül észrevétlen maradó részletre hívhatja fel a figyelmünket.

13.05–13.25

Bodor Kata: Emil Orlik műveinek szerzeményezései a Szépművészeti Múzeumban

Emil Orlik (1870–1932) a századforduló jelentős, elsősorban grafikai területen tevékenykedő alkotója volt. A Szépművészeti Múzeum gyűjteményében mintegy nyolcvan műve és több levele található meg. A korabeli dokumentumok vizsgálata során pontosan körvonalazható a folyamat, hogyan, mikor és miért vásárolta meg a művész grafikáit a múzeum. Ennek mentén egy jól alátámasztható állítás fogalmazható meg arról is, mi okból maradoztak el a művész alkotásainak későbbi – a pálya sokkal jelentősebb korszakát érintő – vásárlásai. Feltételezésem szerint az Orlik-munkák szerzeményezéseiben nagy szerepet játszott Térey Gábor és Meller Simon bécsi és drezdai kapcsolatrendszere – előbbinél a Secession kiállításai, utóbbinál a Max Lehrs-szel meglévő jó viszony –, s ezek meglazulása után az általuk preferált művész pályája kiesett a budapesti munkatársak érdeklődési köréből.

Vita

13.45

3. szekció: A mű mint forrás

Szekcióvezető: Klein Rudolf

13.45–14.05

Oszkó Ágnes: A zsinagógaépület mint a hitközségi élet forrása. Magyar példák egy nemzetközi konferencia margójára

2014 áprilisában Németországban, Braunschweigben került sor a *Jewish Architecture – New Sources and Approaches* elnevezésű nemzetközi konferenciára, melynek egy szekciója teljes egészében lefedte a doktori iskolánk által szervezett, a források kutatómódszertani kérdéseivel foglalkozó konferencia témáját. Ennek középpontjában maga a zsinagógaépület állt, mely egyéb építéstörténeti dokumentumok hiányában, ill. konkrétan az építető hitközségre vonatkoztatva önmagában forrásértékű. Miben határozható meg egy zsinagóga forrásértéke? Milyen információkat árul el a megrendelő - egyben tulajdonos - közösség mindennapi életéről, társadalmi helyzetéről és reprezentációs szándékáról? Előadásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ Baumhorn Lipót (1860–1932) által tervezett, a huszadik század első harmadában megépült zsinagógák példáján (Brassó, Szeged, Újvidék, Nyíregyháza, Budapest Páva utca).

14.10

4. szekció: A mű legitimitásának a forrásai

Szekcióvezető: Szőke Annamária

14.10–14.30

Sulyok Miklós: Varsói konfrontációk '81. A Miskolci Építész Műhely városépítészeti pályaműve mint a „kontextualizmus” értelmezésének forrása

Doktori disszertációm témája és címe *Regionalizmusok a magyar építészetben 1990 óta*. Ennek előzménye és egyik legfontosabb mozzanata a miskolci Északterv állami tervezővállalat keretében 1978-1990-ig működött Miskolci Építész Műhely 1981-es varsói nemzetközi városépítészeti tervpályázatra beadott első díjas pályaműve, amelynek szöveges munkarésze pontokba szedve tartalmazza a csoport felfogását a XX. század városépítészeti problémáiról. Ez a szöveg számos pontjában egybeesést mutat Kenneth Frampton először 1983-ban megjelent *Towards a Critical Regionalism: Six Points for an architecture of resistance* című írásával. Előadásomban a két szöveget vetem össze és értelmezem a Miskolci Építész Műhely munkásságának másik alapvető urbanisztikai munkájával, a Mezőkövesd Hadas városrész rendezési tervének fényében.

14.35–14.55

F. Dóczy Erika: Egy új építőanyag legitimációja a sajtó tükrében: a vasbetonépítés megjelenése a magyar szaklapokban

A magyarországi korai vasbetonépítés megismeréséhez a fennmaradt építményállomány, a fellelhető terv- és iratanyag, az archív fotók felkutatása mellett az egykorú publikációk tanulmányozása is elengedhetetlen. A századfordulón fellendülő szaksajtó az alapvető adatok, kiindulási pontok összegyűjtésén felül a társadalmi és kulturális aspektusok kiemelten fontos forrása, mivel a gazdasági és konstrukciós előnyökkel bíró vasbetétes betonszerkezetek jelentős elterjedéséhez a sajtó bevonására is szükség volt, hogy egyrészt a szakmai közegben, másrészt a laikusok körében bizalomteljes környezet, pozitív képzettársítás alakulhasson ki. Kirajzolódik a publikációk növekvő tendenciája: az általános építészeti lapokban eleinte marginálisan, majd terjedelmesebb cikkekben, 1913 végén pedig már speciális szaklapban mutatták be az új eredményeket. Érdekes ennek a folyamatnak jelentősebb állomásait megvizsgálni, és bemutatni, hogy a vasbetont kezdetben mikor, hol és milyen formában, milyen építményekkel és érvekkel tárták a nagyközönség elé, hogyan tematizálták a diskurzusokat, mit emeltek az építészeti kánon részévé. Megismerve, hogy kik voltak a vasbetonépítés meghatározó hangjai, rámutathatunk az építész- és mérnöktársadalomban zajló folyamatokat befolyásoló, személyesebb jellegű vonatkozásokra, amelynek fontos része a publikált egyesületi élet – kirándulások, előadások, viták – is.

15.00–15.20

Szeredi Merse Pál: Vita a Képarchitektúráról – a kortárs források tükrében

A Képarchitektúra, mint a magyar avantgárd művészet egyik legradikálisabb manifesztációja az 1920-as évek első felében kiterjedt esztétikai vitákat generált a kortárs sajtóban – mindezzel párhuzamosan pedig egy másik, rejtett vita is kialakult a Ma-kör művészei között a primátus kérdéséről. A fellelhető kéziratok, levelezések, valamint a nyomtatásban is megjelent írások, kritikák és reprodukciók szoros kronológiába rendezésével, az adatok konfrontációjával, valamint összehasonlító elemzésével előadásomban Kassák Lajos, Bortnyik Sándor, Uitz Béla, Moholy-Nagy László és mások munkásságáról, valamint a Képarchitektúra történetéről kialakított művészettörténeti narratívát igyekszem árnyalni.

Vita

15.50–16.10

Kávészünet

16.10

5. szekció: A művész „forrásai” 1.: a történeti forrás mint téma

Szekcióvezető: Rényi András

16.10–16.30

Elantkowski, Jan: Kiásott emlékezet. Forráshasználat Forgács Péter *Miközben valahol... 1940-1943* és Artur Zmijewski *Fogócska* című műveiben

A disszertációmban a holokauszt és emlékezés témájához kapcsolódóan magyar és lengyel művészek munkáival foglalkozom, többek között azon két művész munkáival is, akik mostani előadásom témái. Vizsgálódásom középpontjában az áll, hogy miként használ fel filmjeiben történeti forrásokat és miként közelíti meg ezeket Forgács Péter és Artur Zmijewski, valamint arra a kérdésre is választ keresek, hogy hogyan lehet művészettörténeti szempontból értelmezni ezeket a kiindulási pontként felhasznált forrásokat. Forgács a második világháború idejéből származó filmfelvételek összekapcsolásából hozza létre „patchwork-os” filmjeit. Az eredeti felvételekből mint kvázi ready-made-ekből építi fel a művet. A történelmi források „összerakása” során nem ad hozzá sokat az eredeti felvételekhez, a képek kontrasztjának az eredményként jön létre a mának szóló üzenet. Zmijewski egyes műveinek a kiindulópontja egy történelmi helyszín. A koncentrációs tábor, a bűn helyszíné adja filmjei forrását és gerincét.

6. szekció: A művész „forrásai” 2.: előképek, minták

Szekcióvezető: Passuth Krisztina & Szóke Annamária

16.35–16.55

Árvai Mária: Figurák labirintusa. Ország Lili *Labirintus* képciklusának kultúrtörténeti értelmezése képi és szöveges ihlető források mentén

Az Ország Lili *Labirintus* képein megjelenő figurák, figurális motívumok előképei sok esetben egyértelműen vagy megközelítően azonosíthatók. A képi ihlető források egyúttal korokat, kultúrákat is kijelölnek, így a képek szorosabban összeolvashatóvá válnak a művész egy szöveges ihlető forrásával, Paolo Santarcangeli *A Labirintusok könyve* című művével. Kép és szöveg összevetésével jobban megvilágíthatóvá válnak a Labirintus sorozat kultúrtörténeti vonatkozásai, a halotti kultuszokhoz, a túlvilágról alkotott elképzelésekhez való kapcsolata.

17.00–17.20

Váraljai Anna: Forráshasználat Mokry-Mészáros Dezső prehistorikus műveiben

Mokry-Mészáros Dezső 1925 és 1935 között készítette prehistorikus témájú műveit. Két tárgycsoport: a prehistorikus tájképek és kompozíciók, valamint az állatokat és totemeket megmintázó agyagfigurák tartoznak ebbe az alkotói periódusba. A művész, bár többször hangsúlyozta, hogy alkotás közben saját invenciójára hagyatkozik, motívumainak forrásaként mégis megjelöl egy művet; Edgar Dacqué *Urwelt, Sage und Menschheit* című kötetét. Feltételezésem szerint ez a saját korában nagy feltűnést keltett könyv nem csak képeinek motívikus forrását képezi, hanem nagy hatást gyakorolt természettudományról alkotott elképzelésére is. Előadásomban azt vizsgálom, hogy Dacqué tézisei miként mutatkoznak meg a művész prehistorikus témájú alkotásaiban.

17.25–17.45

Kosinsky Richárd: Nádler István teoretikus és vizuális forrásai a Zuglói Kör idejéből

Nádler István forma- és térkezelése jól elkülöníthető korszakokat jelöl ki munkásságán belül, fókuszba helyezve ezzel festészetének egy-egy meghatározó aspektusát, melyet ugyan az a vezérmotívum fog össze. Képeinek szintaxisa egy előre meghatározott, konkrét végpontokkal rendelkező axison való elmozdulásnak van alárendelve. Ennek forrásai részben visszavezethetőek Nádler főiskolai éveit után, a Zuglói Körben megismert Hamvas Béla hermetikusan gondolatvilágára vagy a hard edge-el való találkozási '64-es, németországi tanulmányútja során. Nádler absztrakt képei ezáltal nyernek referencialitást, válnak motívumokká és határozzák meg helyüket egy tágabb kultúrtörténeti kontextusban. Előadásomban azt vizsgálom, hogyan közelítette meg ezeket a forrásokat Nádler és miként értelmezhető ez művészettörténeti szempontból.

17.50–18.10

Katona Julia: Az előképtől a műig. Székely Bertalan tervei a budavári Mátyás-templom díszítőfestéséhez

A budavári Mátyás-templom 1890-es években kivitelezett díszítőfestéséről feltételezhető, hogy javarészt Székely Bertalan (1835–1910) tervezése. Az eddigi kutatás során a 19. század második felében Nyugat-Európában megjelent történeti mintakönyveket és formatani műveket, valamint a művész ornamentális vázlatait (MNG Grafikai Osztálya, BTM Kiscelli Múzeum Építészeti Gyűjteménye, MTA Könyvtár Kézirattára) vizsgáltam. Ez utóbbi műcsoportban Székely számos széljegyzete segít eligazodni az általa használt mintakönyvekben, és nyújt konkrét támpontot a felhasznált minták forrásainak beazonosításában, valamint az előképek meghatározásában. Ugyanakkor a tervezési folyamat egyre pontosabb rekonstruálása során arra is fény derült, hogy a festő a motívumtervezésnél a történeti korok díszítőelemeit, valamint médiumaikat, a mintakönyveket kiindulópontként tekinti egy-egy formai problémafelvetés, kérdés megválaszolásakor, mely válasz mindig saját, egyéni invenciója volt. Az előadásban a következő kérdést vizsgálom: hogyan befolyásolta az előképek felhasználását a mintakönyvek reprodukciós eljárása és motívumfelfogása?

Vita

Zárszó